

Samotarja iz Vancovca

Majda Demšar

"Namenil sem se, da kaj napišem o samotarjih, ki sta živela v Vancovcu in ki sem ju oba poznal. Seloncovega šoštarja se spominjam bežno. Leta 1953 sem šel z očetom, ko mu je nesel popraviti čevlje. Vidmarjevega Matevža pa sem poznal dlje, saj je bil v Vancovcu vse do smrti leta 1997. Prav zares sta bila samotarja in posebneža, vsak na svoj način."

Tako je začel svojo pripoved moj brat Alojz Koblar. Nekaj je dodal tudi Graparjev Lado, nekaj pa sem po spominih napisala še jaz, kajti Matevža sem tudi poznala.

Seloncov šoštar

Rodil se je pri Seloncu v Martinj Vrh. Ime mu je bilo Franc, pisal se je Tolar, a mu ni nihče rekel drugače kot Seloncov šoštar. Že v mladih letih je pasel živino v Vancovcu. V tistih časih je bil Vancovec srenski in čisto gol. Kasneje so ga razdelili tako, da je kmet, ki je imel več živine, dobil večji del sveta.

Takrat so v Vancovcu tudi prenehali s pašo, zato se je začel počasi zaraščati z gozdom. Danes je popolnoma zaraščen.

Šoštar si je najprej postavil leseno bajto na Jami, to je na sedlu med Prednjo in Zadnjo Smolevo. Kmalu je ugotovil, da ta lokacija ni dobra, ker hodi tod mimo preveč ljudi in nima svojega miru. Svojo kočo je podrl in vse znosil višje, na drugo stran Vancovca, in jo tam na novo postavil. Od tu se mu je odpiral prelep razgled na Martinj Vrh.

Preživljal se je z oglarstvom in čevljarstvom. Poleti je kahal kope (tudi za Vidmarjevega Matevža), pozimi pa je popravljaval čevlje. Čevlje so mu nosili iz bližnjih, pa tudi bolj oddaljenih vasi.

Šoštar je bil tudi ljudski godec. Zelo rad je igral na harmoniko. Igral je na vaških veselicah in ohcetih. Oče mi je pripovedoval, da ni znal prav veliko viž. Vsako je začel malo drugače, a končal po navadi vse enako, in sicer na melodijo Slovenska deklica. Da so mu melodije šle bolj gladko iz harmonike, je gumbe na njej mazal s svinjsko mastjo ali pa z lojem. Ko so

V sredini Seloncov šotar s harmoniko, od leve proti desni stojijo: Matevž Potočnik – Vidmarjev, Janez in Tončka Štalc – Sivarjeva, Lojze Koblar – Logarjev in Ivanka Pfajfar – Sivarjeva. Foto: arhiv Lojzeta Koblarja

poleti kmetje spravljali seno na senožetih okrog njegove bajte, jim je zvečer za "likof" zaigral. Zelo se je bal, da bi mu harmoniko kdo ukradel, zato je imel zgoraj v bajti zanjo posebno sobo. Harmoniko še vedno hranijo pri Seloncu.

Njegovo bivališče je bilo sploh nekaj posebnega. Spodaj je imel delovni prostor, dnevni prostor in kuhinjo, vse v enem. Spal je zgoraj, kamor se je šlo po preprostih stopnicah, bolj podobnih lestvi. Pred vhomom v zgornji prostor je imel majhen podest, kjer je odložil obleko, preden se je ulegel v posteljo. To pa zaradi tega, da so v obleki ostale tudi bolhe, ki so bile njegove stalne spremljevalke.

Preživil je se je skromno. Okrog koč je imel njivice, kamor je posadil in posejal nekaj zelenjave. Pravijo, da je največkrat skuhal ješprenj. Hrano so mu nosili tudi ljudje za plačilo popravila čevljev.

Leta 1953 je zbolel, zato ni mogel več sam živeti v Vancovcu. Vzeli so ga k Seloncu, kjer je potem kmalu umrl. Star je bil 86 let. Ko je ležal na mrtvaškem odru, je v Martinji Vrhu prvič posvetila elektrika.

Njegova bajta v Vancovcu je še dolgo stala in okrog nje so okoliški kmetje kosili travo, tako da se

ni preveč zaraščalo. Skrbništvo nad vsem je imel Vidmarjev Matevž. Ko pa je zbolel in umrl tudi on, nihče ni več kosil, koča se je zrušila in danes komaj najdemo še kaj sledi o bivališču tega samotarja.

Vidmarjev Matevž

Matevž Potočnik se je rodil leta 1909 v vasi Rovte v Selški dolini, pri hiši, ki se ji po domače reče Pri Vidmarji. Ko je odslužil domovini, se je najprej ukvarjal z oglarstvom, nato pa je pričel s sečnjo in predelavo lesa.

Že pred drugo svetovno vojno so mu les žagali na več žagah. Približno od leta 1939 do leta 1957 je zanj žagal Jože Pegam, Matevžev iz Grape. Imel je zaposlenih več delavcev, med drugimi Miznikarjevega Venceljna, Bašnskega, Lončarjevega Miha in Krekovega Toneta. Les sta mu vozila Logarjev Lojze (najin oče) in Švijov Jože. Razžaganega je sušil v posebnih lopah, t. i. magazinih, ki jih je zgradil na več mestih v Grapi. Deske so naložili 4 do 5 metrov visoko in jih sušili približno pol leta. Veliko lesa je prodal mi-

V sredini Matevž, na desni poleg Matevža Lončarjev Miha, na levi Franc Šuštar – Kajžarjev, spredaj Vencelj Zupanc – Miznikarjev. Foto: arhiv Anice Zupanc

zarjem v Šentvid. Tja so ga vozili že s tovornjakom, voznik pa je bil Gregurjev Žane iz Dolenje vasi.

Delal je tudi grobo obdelan parket. Tega so delali na Talerjevi žagi v Palnadi. Tu sta pomagala Torkarjev Jože in Palnadar.

Matevž je imel v načrtu, da bo zgradil večjo žago – gater, a mu je to preprečila vojna. Po vojni pa to ni bilo več mogoče, ker takratna oblast ni bila naklonjena zasebnikom.

Od leta 1939 pa do takrat, da je naredil hišo v Vancovcu, je stanoval pri Graparji. Tu sta bili dve dekleti, Ladovi sestri. Matevž je za njima rad pogledoval. Ko pa so nekoč poleti kosili, sta bili puncici po Matevževem mnenju pomanjkljivo oblečeni, zato ju je obsodil, da sta ničvrednici.

Ob nedeljah, ko je odšel k maši v Železnike, se je vedno praznje oblekel. Po maši je svoje delavce in prijatelje povabil v Menzo, kjer jim je dal za pijačo. Rad se je povesešil z njimi. Skupaj so tudi zapeli. Nekoč pa je prinesel domov mošt, vanj dal sladkor in tako naredil iz mošta vino. Izkazalo se je, da to ni bilo najbolj pametno, kajti vsi, ki so to pili, so bili precej majavi pod noge in seveda tudi bolni.

Že v mladosti je bil plešast. To ga je motilo, zato je Graparjevo mamo Franco vprašal za nasvet, ali pozna kašno zdravilo za plešavost. Mama mu je svetovala, naj si plešo maže z brezovim sokom. Lado je zavrtal v brezo, iz nje iztočil sok in si s tem dvakrat na dan mazal glavo. A lasje mu žal nikoli več niso zrastle.

Ko se je začela druga svetovna vojna, je bil Matevž prepričan, da bo, če bodo prišli v deželo Nemci, tu zavladal red, a je klub temu pomagal partizanom, saj so z njegovimi deskami gradili bunkerje in zasilne bolnišnice. Skrivaj jih je oskrboval tudi z ogljem. Bil pa je bolj boječe sorte. Ko je nekoč v bližini hiše nekdo streljal z mitraljezom, ga je zgrabila takšna panika, da ga je Graparjeva mama Franca komaj umirila.

Med tem časom je v Vancovcu zgradil pravo naselje. To sta bili dve bajti – zgornja in spodnja, dve skladišči – kolparna, in še ena velika streha, pod katero so kuhali oglje. V zgornji bajti so spali delavci, v njej so tudi kuhali. Spodnja pa je bila njegova spalnica. Vse je bilo zgrajeno iz lesa.

Po koncu vojne je spet začel s kuhanjem oglja, ki ga je prodajal v železarno na Jesenice. Oglje so

s samotežnimi sanmi pripeljali do Logarja, od tu pa ga je oče Lojze s konjem vozil do ceste, kamor ga je lahko prišel iskat tovarnjak. Oglje so nalagali v žaklje, ki jih je šival Seloncov šoštar. Sukanec za šivanje žakljev pa je šoštarju v Vancovec nosil Graparjev Lado. Matevž je tudi vzdrževal cesto po Grapi, da so lahko po njej vozili les in oglje. Pri tem sta mu za skromno plačilo včasih pomagala tudi Lado in Reyev Oto.

Ukvarjal se je tudi s predelavo smrekovega lesa v celulozo. Smreke so razžagali na meter dolge konce, jih razcepili, omaklali (olupili) in jih ravno tako kot oglje transportirali v dolino. Celulozo je prodajal papirnici v Goričane, vsako soboto jo je odpeljal en tovarnjak. Takrat je imel zaposlenih 4–5 delavcev. Zanje je vsako leto organiziral izlete. Najel je avto in odpeljali so se po raznih koncih Slovenije. Na izletih so prepevali, pa tudi na večer, po končanem delu, se je iz Vancovca velikokrat slišala pesem.

Pri računovodstvu je bil zelo natančen. Ko je prišel očetu Lojzetu plačevati račun za vožnjo s konjem, je v karirast blokec napisal račun, na katerem je bilo poleg datuma natančno napisano, kaj je delal, koliko ur ipd. Na račun se je podpisal, prav tako oče in

potem mu je dal eno kopijo, drugo pa skrbno spravil sam.

Kmalu po vojni je zgradil hišo in skladišče v Smolevi. Hiša je imela fasado, v notranjosti pa že položene ploščice, sezidan kamin, manjkala je samo še oprema, pa bi bila pripravljena za vselitev, a se vanjo ni nikoli vselil, raje je živel v Vancovcu.

Matevž med tednom običajno ni hodil v dolino. Ob sobotah popoldne pa je navadno odšel v Rovt, kjer je imel sobico pri bratu. Tam se je lahko umil in preoblekel. Ob nedeljah je odhajal v Ljubljano po zasluženo plačilo od prodaje lesa in oglja, v trgovino in v kavarno, kjer se je dobival s prijatelji – obrtniki. Graparjev Lado se spominja, da se je včasih, ko se je vračal iz Ljubljane, ustavil pri njih. Usedel se je za mizo in začel skrivaj prešteti denar. Imel ga je veliko, pospravljenega v več denarnicah. V tistem času je bil eden bogatejših lesnih trgovcev.

Do Železnikov je šel peš, naprej pa z avtobusom. Prav tako se je tudi vračal. Ko so se po Grapi že pojavljali posamezni vozniki z osebnimi avtomobili in mu je kdo ustavil in ponudil prevoz, ga jevedno zavrnil in raje pešačil. Pravijo, da se je zelo bal, da bi se lahko z avtomobilom naredila nesreča. Šele mno-

Vesela družčina – Matevž sedi. Foto: arhiv Anice Zupanc

go kasneje, ko je bil že starejši, pa je za pot nazaj v Vancovec najel taksi, ki ga je peljal prav na Jamo.

Lojze se spominja, da mu je kot osnovnošolski otrok večkrat kaj prinesel iz trgovine in mu potem popoldne to nesel v Vancovec. Vedno mu je dal nekaj drobiža, tako da je to delo rad opravljal. Matevž v trgovino v Železnike ni šel nikoli.

Matevž ni imel nikakršnega zavarovanja, prav tako ne zdravstvene izkaznice. K zdravniku ni šel nikoli. Če je bilo potrebno, se je zdravil z domačimi naravnimi zdravili, največkrat s čaji. Tudi na prehrano je zelo pazil. Kuhal si je sam, po njegovem prepričanju zelo zdravo in vedno je o zdravi prehrani poučeval tudi druge.

Še nečesa se je zelo bal – smrti. Kadar je v bližnji ali daljni okolici kdo umrl, se je te hiše potem kar dolgo časa izogibal.

Vedno se je zelo rad pogovarjal o politiki. Imel je svoje prepričanje in svoje mišljenje o oblasti in oblastnikih, od katerega ni nikoli odstopil. Da je bil z vsem na tekočem, je imel naročen časopis Delo, ki ga je natančno prebral. Časopis mu je poštar vsak tretji dan puščal pri Miznikarju, saj so takrat pošto po vaseh dostavljali le trikrat na teden.

Spomenik s križem v spomin Matevžu. Izdelal ga je Pintar Marjan – Tinkov iz Železnikov. Foto: arhiv Lojzeta Koblarja

Zgornja Matevževa bajta še kljubuje času. Foto: arhiv Lojzeta Koblarja

V starejših letih je ostal v Vancovcu sam. Ko je propadla Jugoslavija in smo se osamosvojili, mu je propadel tudi ves denar. Takrat ga ni imel več na banki, temveč skrbno skritega v svoji bajti. Nihče ga ni mogel prepričati, da bi dinarje zamenjal v tolarje, zato je bil ob vse. Ker ni imel nikoli nič zavarovanja, tudi pokojnine ni imel. Tako je postal revež. Vsak dan je šel k bližnjemu sosedu Miznikarjevemu Pavletu, da mu je dal kosilo. Pavle je v zadnjih letih njegovega življenja tudi drugače skrbel zanj. Ob praznikih so mu hrano in priboljške v Vancovec prinesle tudi ženske iz okoliških kmetij.

Decembra leta 1997 pa se je njegova življenjska pot zaključila. Bilo je mrzlo in sneženo jutro, ko se je še hotel odpraviti k Miznikarju. Na poti pod bajto je padel in tam obležal. Našel ga je Pavle, ko je prišel pogledat, kako je z njim. Bil je mrtev. Pokopan je na Svetem Lenartu. Na pogrebu se je takratni lenarški župnik takole zahvalil Bogu: "Hvala lepa, da si ga vzel k sebi, drugače bi še eno zimo zmrzoval v Vancovcu."

Na mestu, kjer je umrl, je postavljen križ z njegovim imenom, za spomin na tega zanimivega moža. Izdelal ga je Tinkov Marjan. Ko je ta spomenik blagoslovil lenarški župnik, se je zbralo veliko ljudi. Spet se je iz Vancovca zaslišala pesem, tako, kot v njegovih mladih letih.

Tudi zgornja bajta še vedno kljubuje času.